

Cím:

Hajós Alfréd építész munkássága - különös tekintettel a mai Andrássy Hotelre, az egykori "Boarding-house-ra"

A szerző(k) és / vagy előadó(k) neve: Mákszem Eliza Luca

**Intézmény, kar: Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsész- és
Társadalomtudományi Kar**

Szak, specializáció, évfolyam: Művészettörténet MA, 1. évfolyam

**Témavezető(k) neve, tudományos fokozata, beosztása: Ordasi Zsuzsanna, PhD, egyetemi
docens**

Hajós Alfréd építész munkássága - különös tekintettel a mai Andrássy Hotelre, az egykori "Boarding-house-ra"

Hajós Alfréd alakja megkerülhetetlen azok számára, akik sporttörténettel foglalkoznak, azonban nem csak ilyen szempontból fontos vizsgálni egyéniségét, hanem építészeti tevékenysége is mérvadó a magyar építészet történetét tekintve. A "Magyar delfin" nem csak úszásban szerzett olimpiai ezüstérmeket¹, hanem pár évvel később tervrajzai a művészeti olimpián is ezüstérmet hoztak számára². Megvalósult épületeinek egy részét mind a mai napig megtekinthetjük, akár a főváros utcáin, akár vidéki nagyvárosainkban járunk. Tervezett épületeinek alapvető funkciójának tárháza végtelen, mindenféle rendeltetésű épülettípus tervezésében részt vett, vagy önállóan dolgozott rajtuk. Dolgozatomban időrendben szeretném a leghíresebb munkáit röviden ismertetni, különös tekintettel az egykori Boarding-house-ra, amelyet építészpályájának második felében tervezett, 1937-ben, s egyben szeretném bemutatni az épület jelenlegi állapotát, illetve a boarding-house háztípus kialakulásának történetét röviden.

Medencéből a Műegyetemre, majd az építészirodába

Hajós Alfréd szegény zsidó családba született, Guttmann Arnold néven látta meg a napvilágot 1878 február elsején. Édesapja Guttmann Jakab, édesanyja Löwy Rozália.³ Apja cseh származású zsákhordó, akinek fontos volt az úszás, gyermekeit már négyéves koruktól kezdve úszásra tanította. Sajnos Guttmann Jakab veszte is a víz lett 1891-ben - munka közben a Dunán lévő teherhajóról szédült bele a vízbe, ahol megfulladt. A tizennégy éves Arnold ekkor kezdett el komolyabban foglalkozni a testedzéssel és az úszással, nem csoda, hiszen a kor férfiideálja a művelt ész és a test volt, sokan törekedtek mindkettőben élen járni. A tizenhét éves legény 1895-ben tett érettségi vizsgát a Markó utcai főreáliskolában, majd ezután a Királyi József Műegyetemre jelentkezett építészmérnöki képzésre, miközben folyamatosan nemzeti, illetve nemzetközi úszóversenyekre járt, ahol először Guttmann Dávid álnéven indult. Első említése a sajtóban Hajós Nándor (Guttmann Alfréd) formában történik. 1905-ig egyaránt

¹ Az első újkori olimpián az első helyezett ezüstérmet, a második bronzérmet, a harmadik pedig babérkoszorút nyert.

² Társával, Lauber Dezsővel közösen készített stadiontervük a Párizsban megrendezett olimpiai játékokon a művészeti versenyek építészeti kategóriájában második helyezést érdemelt ki. Az első helyért járó díjat nem adták ki.

³ Budapest Főváros Levéltára (BFL) Gyűjtemények, Mikrofilmtár, Egyházi anyakönyvek (XV.20.2) Pest, Neológ születési anyakönyvek (A28) 0445. 166.

szerepel Hajós, Guttmann, illetve Hajós-Guttmann, és Gutmann-Hajós elnevezéssel. Ekkor azonban hivatalosan is felveszi a Hajós nevet.⁴ Az 1908-as házassági anyakönyvében már Hajós Arnoldként szerepel.⁵ Az Alfréd keresztnévet ugyanis csak halála előtt egy évvel, 1954-ban veszi fel hivatalosan.⁶

Legfőbb célja az 1896-os első újkori olimpián való részvétel volt, s egyben az athéni ókori építészeti emlékek megtekintése. Már egyetemi tanulmányai során hajnali ötkor kezdett edzésével a Rudas fürdőben, hogy a reggel nyolcas előadásokra odaérhessen. A sport és a tudomány kettőssége végig jelen van az életében. Miután két ezüstéremmel tért haza az 1896-os athéni olimpiáról⁷, rögtön a Műegyetemre sietett vizsgáit letenni, hiszen tanárai nehezen engedték el az olimpiára, dékáni kérelemmel sikerült a kijutása, s visszaemlékezése szerint hazaérkezése után “két hónapig az uszoda felé sem nézett”.⁸ 1899-ben megszerezte egyetemi oklevelét, melyet Guttmann Alfréd névre állítottak ki.⁹ Míg az úszástól hamar visszavonult, más sportágakban is nemzetközi sikereket ért el – síkfutásban, diszkoszvetésben és gátfutásban is kipróbálta magát, majd egy új sportág keltette fel érdeklődését – a labdarúgás. Rövid ideig az első magyar bajnokcsapat, a Budapesti Torna Club tagja (1901 és 1902), illetve az első magyar labdarúgó-válogatott kerettagja. 1906-ban a Magyar Labdarúgó válogatott szövetségi kapitányává, majd a Magyar Labdarúgó Szövetség elnökévé választották. 1899-1900 között egy évig önkéntes katonai szolgálatot teljesített, majd ezután kezdte el kamatoztatni tudását, melyet a Műegyetem falai között szerzett.

Diplomája kézhezkapása után először Alpár Ignác, majd Lechner Ödön irodájában kezdett el dolgozni, 1904-ben Villányi János társként irodájába veszi és az I. világháborúig sokféle stílusú és funkciójú épület valósul meg terveik alapján. Első megvalósuló tervük a Református Egyház Székháza a XIV. kerület Abonyi utca 21-ben található, 1909-ben épült. A tervpályázatot 1907-ben írta ki a Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje, amelyre tizenkilenc terv érkezett. A Hajós-Villányi építészpáros az „Erős Várunk” jeligéjű

⁴ BFL XV.20.2 A28 0445. 166.

⁵ BFL XV.20.1 XXXIII.1.a A593 0651. 473.

⁶ Ennek ellenére már a kezdetektől – változó vezetéknevvel, de – mindenhol Alfrédként és/vagy Nándorként szerepel. Soha nem Arnoldként. A terveit is Hajós Alfréd néven írta alá.

⁷ Mai szemmel érdekes, hogy az első helyezett nem aranyérmet kap teljesítményéért. Az 1900-as, illetve 1904-es olimpián a sportolók okleveleket kaptak érmek helyett. Azóta kezdett egységesülni az olimpiai dobogós helyezések éremmel való jutalmazása.

⁸ Hajós Alfréd: Így lettem olimpiai bajnok, Sport Lap- És Könyvkiadó, 1956.

⁹ BMEL VIII.103.f 1766/1899

tervvel lett az első, amelyért 1000 koronás díjat kaptak. Az építkezés 1908. március 16-án kezdődött el és egy évvel később 1909. április 5-én fejeződött be. Az építészek a Zsinat üléstermét kétszázhuszonkét ülőhellyel a díszterembe helyezték el, ahol a padsorok széles karéjban ölelik körül az elnökségi emelvényt. A modernizált román stílusú kétemeletes székház földszintjén és a szuterén helyiségben a középponti konventi iroda, a református országos közalap, az árvagyám- és nyugdíjintézet, a levéltár és könyvtár, végül a konventi tanácskozóterem nyert elhelyezést, hol a hírlapíróknak külön emelvényük van. Az első emeleten egy hatszobás bérlakás van. Ugyanitt van a díszes zsinati nagyterem 222 ülőhelyre berendezve. A nagyterembe külön lépcsőház visz, a hallgatóknak három karzatuk van, a hírlapírók itt is külön emelvényt kaptak. A székház telke és építkezése - Hajós és Villányi műépítészek tervei szerint - a román stílusú berendezéssel együtt 525,000 koronába került. Az épület már át van adva rendeltetésének s a református konvent már itt tartja tanácskozásait.¹⁰

Lechner és Alpár hatása jól érezhető pályájának elején készült tervein, hiszen a kor divatjának megfelelően homlokzataik főleg neoreneszánsz és neobarokk stílusú díszítményekkel bírtak, ezeket a historizáló épületek közé sorolhatjuk. Alpár Ignác irodájában a Mezőgazdasági Múzeum és a Báthory utca 5. szám alatt található lakóépületen munkálkodik, de ekkoriban készültek el a Szabadság téri Tőzsdepalota, valamint Lechner Postatakarékpénztár épületének a tervei is. Lechner Ödönnél Hajós a nemzeti szecesszió jegyeit leshette el.

Villányival való közös működése során sikeresen szerepeltek tervpályázatokon, hiszen sorra nyerték el a megbízásokat, főleg vidéki nagyvárosaink épülésére és szépülésére. Legkorábbi, 1902-ben épült közös, budapesti munkájuk Vakokat Gyámolító Országos Egyesület székháza, amely formai elemeiben magán hordozza a késő magyar szecesszió jegyeit, lechneri hatásra téglából készült felületosztást alkalmazott, valamint illeszkedik a szomszédban, az Ajtói Dürer sor 39. álló, 1899-1904 között épült, a Baumgarten Sándor, Herczegh Zsigmond tervezte Vakok Intézete formai jegyeihez, anyaghasználatához.

Egy szintén korai közös budapesti épületük a Rostély utca (ma Gerlóczy utca) 7. szám alatti bérház volt, melyet Füzeses Árpád, a Magyar Úszó Egyesület titkára megrendelésére terveztek 1903-ban. A négyemeletes épület keskeny homlokzatán feltehetően Alpár hatására fantáziadús díszítőelemek keverednek (füzérdíszek, szögletes, kerek és ovális mezőbe foglalt virágok), melyek a késő historizmuson túl a szecesszió befogadásáról is tanúskodnak. Az épület

¹⁰ Vasárnapi Ujság, 1909. május 16.

függőleges hangsúlyára rímelve az erkélyek felületét és az ablakok kötényét is vertikális vájatokkal élénkítette a tervező.¹¹

1909-ben nyertek először pályázaton Villányival: elnyerték a Borsod megyei Takarékpénztár miskolci épületének tervezésének jogát. Ez az épület megépülésekor monumentális volt, környezetéből jóval kiemelkedett - az eredeti épületen látványos, kiemelt, manzárdos tetőzet volt, előtte pedig hatalmas, a homlokzat látványát meghatározó, hármas tagolású oromzat állt. A homlokzat kialakítása késő szecessziós jellegű.¹²

1910-ben készült el Szombathelyen a Vakok Intézete általa tervezett épülete (ma Nagy Lajos Gimnázium), és a Hajós–Villányi-iroda készítette az 1911-ben késő szecessziós stílusban épült miskolci Weidlich-palota terveit is. Hajós dolgozott a kőszegi Ferenc József Katolikus Főgimnázium (ma Jurisch Miklós Gimnázium) épületének tervein.

Kiemelendő alkotása az építészpárosnak még a szabadkai Általános Hitelbank, amely 1911-ben épült, a bécsi geometriai szecesszió stílusában. Szabadka központjában ez volt az első többemeletes, pontosabban háromemeletes épület. A földszinten működött maga a hitelbank, az emeleteken pedig a banki irodák. Emellett a bank igazgatójának és a közvetlen munkatársainak is voltak lakásaik ebben az épületben, a legfelső emeleten pedig tipikus bérházakat alakítottak ki, a legtehetősebb polgárok számára.¹³

Ha közös munkáikat soroljuk fel, nem lehet nem megemlíteni a debreceni Aranybika Szállót, amely meghozta építészirodájuk számára az országos hírnevet. Az épület Debrecen egyik legrégebbi vendéglátóipari egysége, s egyben a város jelképének tekinthető. 1882-ben Steindl Imre tervei szerint egyenletes szállodát építettek majd 1913-ban lebontották, a világháború miatt valamivel később, 1915-ben Hajós Alfréd és Villányi János tervei alapján eklektikus stílusban építették újjá. Grandiózus épületkomplexumról van szó, amely 192 szobával, díszteremmel, színházteremmel, kávéházzal, étteremmel, és termálvízzel rendelkezett. Hajós tervei a teljes szimmetrikus kiegészülésre számítva a teljes főtér felé néző telektömb közepére szerkesztette a szálló főbejáratát és a belső tengelyre szerkesztette a további

¹¹ Bodó Péter: Az első magyar olimpiai bajnokból neves építész lett – 145 éve született Hajós Alfréd. Pestbuda.hu

¹² A Borsodmegyei Takarékpénztár épülete. Dobrossy István: Miskolc írásban és képekben 8. Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár; Miskolc: Miskolci Idegenforgalmi és Kulturális Iroda. 2001. 32–36.

¹³ Fehér Márta: Hajós Alfréd is tervezett egy épületet Szabadkának!, Szabadkai Napló, LXXV. évf. 25. szám, 2022.

funkciókat is. Minden térszerkesztési mozzanatából kiderül, hogy a meglévő épület tervei kényszerből álltak meg aszimmetrikus helyzetükben, és épültek meg mai formájukban.¹⁴ Hamarosan fel fogják újítani az épületet Hajós és Villányi terveinek figyelembevételével, a későbbi, teljesen elütő épületrész lebontásával.

Sportépítészete, illetve modern stílusú munkái

1910-ben készült el Hajós Alfrédnak egy 50 000 fő befogadására alkalmas stadionterve, a Nemzeti Stadion terve, amely az első világháború kitörése miatt végül nem valósulhatott meg.

Az 1920-as évek elején tervezte az Újpesti Torna Egylet labdarúgó stadionját, majd 1924-ben a párizsi olimpia szellemi versenyén „Ideális Stadion” tervével első díjat nyert. Méltán szerzett számára európai hírnevet az 1931-ben a Margitszigeten megépült Nemzeti Sportuszoda. Akkoriban ez az épület volt Európa legnagyobb fedett úszócsarnoka, s hatalmas szenzációnak számított. Hajós, nemcsak mint építész, hanem mint avatott szemű úszó álhatott neki a Magyar Mérnök és Építész Egylet által kiírt pályázati munkájához.¹⁵ Az úszómedencén kívül a lelátótribün megépítéséről is gondoskodni kellett, melynek befogadóképessége 3000 fő. Hajós vasbeton áthidaló gerendákat használt a korában először, ívesen, amely könnyed hatást kelt, lyukacsos, de egyúttal monumentális fesztávot fedett le. Gergely Jenő statikussal dolgoztak együtt, s egy impozáns épület lett közös munkájuk gyümölcse, ami alapján meghívást kapott Hajós az 1933-as párizsi építészeti kiállításra.

A húszas, harmincas években nem csak a labdarúgás országos szeretete nőtte ki magát, hanem a már meglévő gyógyfürdőkön kívül megépülő strandok is új szórakozási lehetőséget adtak az emberek számára. Ez jó hatással volt Hajós karrierjének alakulására, hiszen ő volt akkoriban a legnagyobb sportépítész, a margitszigeti uszoda után nem volt kérdéses több vidéki nagyvárosban, hogy a sokoldalú sportmúlttal rendelkező építészt kéri fel környékbeli uszodáik, strandjaik megtervezésére. A kor sportépítészetének ismert szakértőjének tekinthető Hajós.

Tervei szerint épült a győri uszoda, amely 1931-ben nyílt meg, egy 50×18 méter méretű medencéből és egy lubickolóból állt, kiegészítve öltözőépületekkel, kazánházakkal, e helyett a

¹⁴Aranybika Szálló: a Napur Architect győztes pályaműve. Szerk.: Pleskovics Viola, Építészforum.hu, 2022.10.06.

¹⁵Pamer Nóra: Magyar építészet a két világháború között. Terc Kiadó, 2001.

győrieknek egy tutajuszoda szolgált nyári időtöltésére. Elhelyezkedése a Cziráky-téren, a Mosoni-Duna és a Rába által határolt félszigeten, melynek másik ékessége a Rába-szabályozó gróf Cziráky Béla emlékére emelt obeliszk miatt is egyedülálló volt, de emellett az országban először alkalmazott klórtisztítós technológia miatt számított úttörőnek. Letisztult és funkcionális, s lehetett használni sportversenyekre, de a nagyközönségnek is nyitott volt, a napozóterasz lelátóként is kiváló volt. Számtalan uszoda és strand tervezője volt Hajós, az 1935-ben megnyitott Pünkösdfürdő is nevéhez köthető, melyhez jó néhány látványtervet is készített, végül csak a medencék és az öltözőépületek épültek meg, azonban a megnyitón Hajós ünnepi beszédében beszámolt arról, hogy az „új rendszerű” öltözőket mintegy 5000 főnyi közönségre tervezte.¹⁶ Emellett a mátészalkai strandfürdő tervezésében is részt vett, illetve a negyvenes évek végén, 1946-ban Hajdúszoboszló gyógyvizét kihasználva, világfürdővé alakításához Weichinger Károly segítségével tervet készített, azonban ez sajnos nem épült meg a fürdő államosítása és az állami támogatások hiánya miatt.

Hajós nem csak vízi sportok és a futballhoz köthető stadionok tervezésében vett részt, hanem a Millenáris Velodrom helyreállításához is ő készített tervet. A Millenáris Sporttelep, ahogy neve is sejteti, az 1896-os Millenniumi Ünnepségek alkalmából készült¹⁷, Bláthy Ottó Titusz gépészmérnök tervei szerint. Ekkor a kerékpárpálya egy 500 méter hosszúságú, sík aszfaltút volt. 1927-ben épült meg mai formája, amelyet Hajós és a korszak másik nagy sportépítész, Mattyók Aladár tervezett, a biciklipálya így 415 méter hosszú, dőlésszöge a kanyarokban pedig 36 fokos. A futballpályán egyébként Hajós maga is játszott 1897-ben a Budapesti Torna Club színeiben a Millenárison rendezett első nyilvános futballmérkőzésen.

Sportépítészetén kívül együttműködött a kor haladó szellemiségű építészeivel, s maga is tervezett egy lakóházat a Napraforgó utcai mintatelepre, amely 1931-ben épült meg. Egyszerű, lapostetős ház, amely három szobából, amerikai konyhás nappaliból két hálóból, illetve fürdőszobából áll. Keleti sarka teljesen lekerekített, illetve rendelkezik az emeleten egy kis terasszal. Mai napig az első tulajdonos leszármazottjai birtokában áll, az eredeti állapotában, 1980-ban tulajdonosa úgy nyilatkozott: „téglából készült, soha nem ázott be, nem volt vele gondunk.”, így kijelenthetjük, hogy az idő próbáját is kiállja Hajós tervezői munkája.¹⁸ Bár ez

¹⁶ Flier Gergely: Pünkösd napján leltek gyógyvízre a mai Pünkösdfürdő területén, Pestbuda.hu, 2021.

¹⁷ A Millenniumi Ünnepségek alkalmából sportversenyeket is szerettek volna rendezni, atlétika, kerékpározás, korcsolyázás, sakk és vívás sportágakban, ezért volt szükség a „Milli” megépítésére.

¹⁸ Ferkai András: Modern házak és lakóik. A napraforgó utcai kislakásos mintatelep története. Terc, 2019.

az egyetlen különálló, egy családra tervezett háza, azonban fontos megemlíteni két többemeletes bérházát is, melyeket szintén modern szellemben tervezett, céljuk a legjobb használhatóság elérése volt. Ez a két épület az Budapesten, az Attila út 119. szám alatt épült meg 1932-ben, illetve a Kresz Géza utca 51. szám alatt találhatóak, utóbbi később, 1940-41-ben épült és hasonlóképpen a 3 évvel előbb megépült Boarding-househoz, néhol klinkertéglaburkolással rendelkezik.

Budapest 1945-ös ostroma után számos fővárosi középület helyreállítását irányította, például a Vajdahunyadvárét és a Tőzsdepalotáét. 1950-ben fél évszázados építész tervezői pályafutása alkalmából aranydiplomát kapott a Műegyetemtől.

Hajós építészeti tevékenységének egészét nézve állíthatjuk, hogy egy igen sokoldalú és tehetséges építésről van szó, a különböző történeti korszakok stílusjegyeinek szinte mindegyikét elsajátította s felvonultatta épületein. Modern építészeti törekvései a sportlétesítmény tervein kívül megjelennek még a Napraforgó utcai lakóházán, két bérház tervén, illetve a boarding-house épületén. Önmagában érdekes Hajós alkalmazkodása az új igényekhez, s a harmincas évektől kezdve beszélhetünk egyfajta stílusváltásról is, azonban ténylegesen megépülő modern épületeinek száma – az általa tervezett sok eklektikus épülethez képest – elenyésző, de ezért is fontos része építészetének, s így legitimálja a dolgozat tényleges tárgyának relevanciáját.

Az izraelita fiú árvaház épülete és funkcióváltásai, az épület története

1869. november 20-án Foksz Antal felajánlást tett a Holló utca 1. szám alatt található ház bővítésére, amellyel támogatni kívánta 20 izraelita árva gyermek ellátását. Azonban több volt a hányattatott sorsú fiatal, mint amennyi férőhely, ezért először egy emelettel bővítették az épületet. Pár év elteltével ez is szűknek bizonyult, ezért elhatározták, hogy a rekviemek tartására összegyűjtött pénzből megvásárolják a Munkácsy utca és az Andrássy út sarkán található épületet. Itt hatvan-hetven férőhelyes árvaházat emeltek Quittner Zsigmond tervei alapján, aki hitében és származásában szintén az izraelita felekezethez köthető építész-mérnök volt. 1900-ban már a Vilma utcai gyermekszükségház is létezett, így a nagy háború, az első világháború előtt már 200-250 árva gyermek életét könnyítették meg. Azonban a háború alatt a férőhelyeket 100-ra csökkentették, majd pedig a Tanácsköztársaság alatt az épületet lefoglalták. Megsemmisültek a berendezések is, amelyeket az izraelita közösség az árvaház számára

adományozott.¹⁹ 1929-ben a három izraelita fiúárvaház lakóit a Városligeti fasorban található otthonba telepítették, de itt már csak 150 fiúgyermek ellátását tudták biztosítani.

1929 után az épület üresen maradt, majd a későbbi ingatlan- és telekár emelkedés következtében másképpen kívánták hasznosítani a nagyrabecsült Andrassy úton található telket. Ekkor egy új épülettípus, a korban divatos boarding-house jellegű épület megalkotása mellett döntöttek. A környék könnyen hozhatott hasznot a közösségnek, már csak egy világszínvonalú épület kellett, ami várta a turisztikai célból idelátogató tehetős embereket vagy olyanokat, akik megtehették azt, hogy egy szállodában élhessenek. Az idegenforgalom fellendülése, a Városliget és a Szépművészeti Múzeum közelsége, a központi elhelyezkedés, a kisföldalattal való városi közlekedés lehetősége mind hozzájárult ahhoz, hogy a telken egy sikeresen működő szállodát létesítsenek. Egészen a II. világháborúig a magyar zsidó közösség szállodájaként működött, később árvaházaként szolgált. A II. világháború során 1944. december 24-én a nyilasok ebben a házban (amely már 1944 nyara óta a Vöröskereszt védeltségét élvezte) élő több száz gyermeket a Dunába lövés szándékával az árvaház elhagyására kényszerítették volna. Azonban a jószándékú emberek értesítették a közelben állomásozó kiegészítő karhatalmi katonákat, akik azonnal jelentették ezt a felettesüknek, Gidófalvy Lajosnak. A katonák útnak indultak, és fegyveres harcok során sikerült visszaverni a nyilasok támadásait, majd hamis papírokkal megmenteni a gyermekek életét. Ezután a nyilas csapatok többször próbálkoztak a ház bevételevel, mindannyiszor sikertelenül. A II. világháború után az épület a MSZMP tulajdonába került, és a Külügyi Minisztérium pártszállásaként üzemelt, ahol a megyei első titkárokat szállásolták el, akik a kongresszusokra utaztak fel a fővárosba, illetve nyaranta a kommunista testvérpártok középvezetőinek üdülését biztosították itt, az étterem pedig a "Fehér Házban" tartott Politikai Bizottsági és Központi Bizottsági ülések résztvevőinek étkeztetéséről gondoskodott minden második kedden.²⁰ Ezen évek alatt több híres kommunista személy is megfordult, úgy, mint Brezsnyev, Hruscsov, és természetesen maga Kádár János is, aki minden vasárnapját itt töltötte. 1989-ben privatizálták a szállodát és Hotel Centrál néven működött egészen 1999-ig, amikor az ORCO Property Group megvásárolta az ingatlant azzal a céllal, hogy egy kisebb szobaszámmal működő, barátságos butik szállodát alakítson ki, melyben a barátságos és vendégközpontú szemléletre fektetik a

¹⁹ dr. Schmelczér Izsák: A hatvanéves fiúárvaház, in: Magyar zsidó szemle, 1930.

²⁰ Ungváry Krisztián, Tabajdi Gábor: Budapest a diktatúrák árnyékában. Titkos helyszínek, szimbolikus terek és emlékhelyek. Jaffa Kiadó, 2013.

hangsúlyt, ahol a vendégeket nem szobaszám szerint jegyzik, hanem mindenkit a saját nevén szólítanak. Majd a hotel a CPI Hotels cseh központú céghez került, s mind a mai napig ők kezelik.

A boarding-house háztípus kialakulásának története a közösségi lakhatás tükrében

A boarding-house háztípus nem volt egyedi ebben az időszakban, létrejöttük a 20. század első felére tehető, Lily Braun német feminista író, politikus koncepciója nyomán alakult ki. Német nevén az Einküchenhaus, vagyis az egy-konyhás-ház több lakásból álló lakóépületek vagy lakókomplexumok, amelyeket egy központi konyha szolgál ki, vagyis nincsen az egyes különálló lakásoknak önálló konyhája. Ezek az épületek számos iparosodó városban jelentek meg Nyugat-Európában, az Egyesült Államokban valamint Oroszországban.

Az ötlet az 1700-as évekre tehető, és a francia filozófus és korai szocialista, Charles Fourier (1772-1837) nevéhez köthető, aki egy utópikus modellt alkotott, amit Phalanstère-nek nevezett. Fourier bírálta a kapitalizmust és támogatta a nők jogait. A Phalanstère-t önfenntartó közösségnek képzelte el, amely ideális esetben 1500-1600 fő lakhatását biztosítaná, akik közösen, a munkákat megosztva dolgoznának. A komplexum magában foglalta volna a magánlakásokat, valamint közösségi tereket is biztosítana a Phalanx közösségben élő emberek számára: étkezőket, tárgyalótermeket, könyvtárakat és tanulószobákat. Az elképzelése szerint a munka egyenlően oszlott volna el a nők és férfiak között. A koncepció célja az volt, hogy a munkásosztály is élhető környezetben élhessen, elérhető áron.²¹ Végül az ötlete anyagi okok miatt sosem valósulhatott meg, de ösztönző hatással volt a továbbiakban a közösségi lakhatásról gondolkodókra, mint például a Social Palace megálmodójára, André Godin-re, aki 1859-ben Fourier ötlete nyomán egy hasonló épülettípust hozott létre, a Familistère-t, amely Guise-ban, Franciaországban található. De itt - mint ahogyan a neve is jelöli - a központi szerepet az egyes családok különálló egysége kapja. 1880-ban Godin a lakókomplexumot munkások által működtetett és tulajdonolt együttműködéssé alakította, amelyet "l'Association coopérative du Capital et du Travail"-nek neveztek. Az épülettípus kialakulásának történetének következő állomása az Egyesült Államokba vezet. Az amerikai feminista mozgalom tagjai nagyon kedvelték a korai szocialisták ötleteit a 19. század végi Egyesült Államokban. A házimunka társadalmi szervezésének ötletére támaszkodva olyan feminista aktivisták, mint Fay Peirce

²¹ Coleman, Nathaniel (2007). *Utopias and Architecture*. Routledge. p. 137.

(1836-1923), kifejlesztették és terjesztették a kooperatív háztartásvezetést. 1868-ban Fierce fizetést követelt a házimunkáért, és szövetséget és szomszédsági egyesületet szervezett szülővárosában, Cambridge-ben, megpróbálva kolléganőit is mozgósítani az irodalmi és intellektuális elitből. A cél az volt, hogy összpontosítsák az ismétlődő, mindennapi munkákat (főzés, mosás, varrás) egy épületben és pénzügyileg kompenzálják a munkásokat. Miután az ötletek bevezetése - részben a férjek ellenállása miatt - kudarcot vallott, írt egy könyvet *Co-operative Housekeeping: How not to do it and How to do it* (1884) címmel.

Jó példa a közösségi együttélésre például a chicagói Hull House is, amelyet Jane Addams és Ellen Gates Starr alapított 1898-ban. Kezdetben egyetemi közösség volt, majd politikai, oktatásszervezési funkciója is lett, fő célja az, hogy a munkásosztálynak - akik jórészt friss, európai bevándorlók voltak - művelődési, tanulási lehetőségeket biztosítsanak lakhatásuk mellett.²²

Ekkor jutunk el a már említett Lily Braunhoz (1865-1916), és a "Haushaltsgenossenschaft"-hoz. A "Haushaltsgenossenschaft" egy német kifejezés, amelyet közösségi háztartási együttműködésnek lehetne fordítani. Ez egy olyan szerveződés vagy közösség, amelyben több háztartás egyesül, hogy közösen végezzenek bizonyos háztartási tevékenységeket vagy feladatokat, például közös étkezést, takarítást, bevásárlást vagy egyéb háztartási feladatokat. Ez a típusú együttműködés lehetőséget teremt a költségek megosztására és az erőforrások hatékonyabb kihasználására.²³

A két háború között megalakult a svájci La Sarraz-ban 1928-ban a modern építészek nemzetközi szervezete, a CIAM. A kor jelentős építészei voltak tagjai²⁴, céljuk a kor építészeti helyzetének felvázolása, s kérdéseinek felvetése, megválaszolása, de legfontosabb feladatuk annak megoldása volt, hogy széles tömegek lakhatását tudják biztosítani költséghatékony módon.²⁵ A nagy tömegek számára megoldást kellett találni arra, hogy az egyes családok, párok, de egyedülállók is önálló kis méretű lakásokban élhessenek - emiatt a kislakások építésének kérdése volt a korszak építészeinek egyik legégetőbb megoldandó problémája. Így alakult ki - nagy időbeli ugrással - Haushaltsgenossenschaftból a "Kolház" háztípus, amelyet a

²² Dolores Hayden: *The Grand Domestic Revolution: A History of Feminist Designs for American Homes, Neighborhoods, and Cities.*- Cambridge, MA: MIT Press (1981)

²³ Günther Uhlig: *Kollektivmodell "Einküchenhaus". Wohnreform u. Architekturdebatte zwischen Frauenbewegung u. Funktionalismus 1900 – 1933.*- Anabas-Verl: Gießen 1981.

²⁴ Mint például Berlage, Bourgeois, Jeanne ret, Le Corbusier, Lurgat, May, Hannes Meyer, Rietveld, Sartoris.

²⁵ Gábor Eszter: *A CIAM magyar csoportja (1928-1938)* – Budapest. 1972. Akadémiai Kiadó.

CIAM magyar csoport javasolt a probléma feloldására, s melyet 1931-es őszi Háztartási és Lakberendezési Vásáron mutattak be. A “Kolház” összesen 800 lakó befogadására képes, 8 emeletes tömbökből álló lakóegységekből állt és különböző funkciójú terekkel rendelkezett - helyet kapott benne például klub-, olvasó- és tanulószoba, könyvtár, tornaterem, illetve színházi előadások befogadására is képes nagyterem, 400 fős ebédlő és hozzá tartozó konyha, illetve napközi is a gyermekeknek. Céljuk ezzel egy olyan épület biztosítása volt, amely megfelelt arra, hogy az ott lakó családok magánélete és együttélése is megoldott legyen, s egyben a háziasszonyok terheit is enyhítse, vagyis munkaképességükben ne legyenek akadályozva.

A boardinghouse háztípus gyökerei is a CIAM megalakulásának korához köthetők. Míg a “kolház” háztípus a munkáscsaládokra fókuszált, úgy egy másik társadalmi réteg kiszolgálására nem voltak megfelelőek. Ebbe a rétegbe nem az alsóosztály, és nem is az alsóközéposztály tagjai tartoztak, hanem a felsőközéposztály, kimondottan az egyedülállók, elegáns hölgyek, előkelő agglégények, s kifinomult ízlésű párok tartoztak.²⁶ A boardinghouse típus tehát nem a gyermekeseknek lett kitalálva, hanem a kötetlenebb életmódot folytató, módos társadalmi rétegnek, akik egy jó üzleti lehetőség után könnyen mozdulhattak lakóhelyüktől, s a “városban éltek”, szállásukra szinte csak aludni jártak.²⁷

A Boarding-house típus kialakulása mögött a feminizmus és gazdasági okok álltak, ekkoriban a nők házimunkától való felszabadításáért harcoltak. Az alapvető házimunkák többsége ma is a konyhában zajlik, de ebben a korban ezt egy közös használatú nagy konyhával, étkezővel vagy étteremmel valósították meg ezekben az épülettípusokban, így a nők, de a férfiak is megszabadulhattak a főzés, takarítás terhétől hosszabb vagy rövidebb látogatásuk alatt. Célközönsége az ilyen épületeknek az úgynevezett “urbánus nomádok” voltak, lakás nélküli emberek, akik vagy vidékről jöttek fel szerencsét próbálni a fővárosba, vagy a tehetősebb értelmiségi- vagy üzletemberek voltak. A Fogadó című lapban 1910-ben megjelent cikk, amelyet Vértesi Károly írt az amerikai vendégfogadó házakról, nagyon szellemesen írja le a Boardinghouse lakótípusait: “A boarding szó, vendéglőben való éleést fejez ki ugyan, de boarding house azért nem hotel, nem restauráció, még nem is penzió, hanem egy olyan magánlakás és étkezés, amely még sem egészen magán, mert mindenki használhatja, akinek telik rá. Agglégények, nőtlen tisztviselők, akik joggal élik világukat, épp úgy mint családok,

²⁶ Eisen: Vom Ledigenheim zum Boardinghouse, Bautypologie und Gesellschaftstheorie bis zum Ende der Weimarer Republik, p. 228

²⁷ Eisen: Das andere Neue Wohnen, Neu Wohn(bau)formen, p. 12.

akik nem akarnak a cseléd polgártárssal vesződni, annak a követelő magatartását eltűrni, főleg fiatal házaspárok, akik magukat még be nem rendezték és akarják mézes heteiket, új életüket a háztartás gondjaitól megóvni.”²⁸ S később folytatja: „Nálunk legújabban a tömeg háztartásról, közös konyháról van a szó és Írás. Ezekből is lehet még idővel boarding house, mert ami Amerikában gyakorlati, annak bizonyulhat nálunk is.” Lett is Magyarországon Boarding-house, nem is egy. A boardinghouse-ok kialakulása tehát a két háború közötti időszak progresszivitását sugallja, a hotelben élest, mint életvitelt erősíti fel, azonban olyan formában, hogy itt nem egy-egy hetet, hanem hosszú hónapokat vagy éveket töltő vendégeknek lett kitalálva. Ezzel egy olyan piaci résre találtak rá, amely a nagypolgári lakások és a hotelek lakosztályai között tátongtak. Az egyes lakások tervezésekor számba kellett a tervezőknek venniük azt, hogy olyan méretűek legyenek, hogy bár kényelmesek legyenek lakóik, vagy helyesebben vendégeik számára, de helytakarékosak legyenek, s egyúttal kiszolgálják minden igényüket. A szobák, kislakások a házimunka kiesésével így egy-egy tevékenységre voltak alkalmasak, hálóból és fürdőszobából álltak, de voltak nyilvános terek is, az étterem, a társalgók, a lobby, ahová vendégeket is hívhattak a lakóvendégek, üzleti tárgyalásra vagy baráti találkozókra.

Magyarországon a közös szolgáltatásokat nyújtó lakóház gondolata elsőként érdekes módon az idősebb építészeknél vetődik fel.²⁹ 1925-ben a Magyarság számol be Fischer József építész ötletéről: „Az alapvető gondolat az, hogy kikapcsolja a lakásból a felesleges szobákat, mellékhelyiségeket, amelyek céljukat talán jobban, de mindenesetre gazdaságosabban szolgálják, ha mint közös helyiségek helyeztetnek el.”³⁰ Ezt épületet eredetileg a Zenta utcába szánta, s emeletenként tíz-tíz szobát szeretett volna egy vagy kétszobás lakások formájában elhelyezni, amiket közös használatú pihenőhallók, étterem és fürdőszobahelyiségek tartoztak volna. Végül két év múlva egy tisztviselők által keresett kettő-négy szobás öröklakásos társasházak épültek fel.

Fischer eredeti gondolatát végül Rainer Károly a Keleti Károly utcában valósítja meg 1929-ben, amelyet Mailáth József rendelt meg tőle. Erről az épület kezelője így nyilatkozott a Budai Naplónak 1929 április 21-én: “A szállodabérházban minden lakó rendes évi főbérlejt a teljes luxussal és kényelemmel kiállított egy- vagy kétszobás lakásának, melyben saját bútorai

²⁸ Vértési Károly: Az amerikai vendégfogadó házakról. In: Fogadó, 7. évfolyam, 3. szám, 1910. február 1.

²⁹ A magyar építészek küzdelme a korszerű kislakásépítésért. Ferkai András: Modern Házak és lakóik, A Naprafogó utcai kislakásos mintatelep története. TERC, 2019.

³⁰ Új terv a kislakások szaporítására, Magyarság, 1925. február 11.

között, vagyis tényleg a saját otthonában él, háztartási gondok nélkül. A bérlők kényelmét szolgálja továbbá minden emeleten egy nagy hall, két társalgó és két olvasófülke, amelyek télen épp úgy fűtetnek, mint a folyósók és a lépcsőház is. (...) Az épület földszintjén nagyszabású, modern kávéház és étterem lesz. (...)Teafőzéshez vagy tejmelegítéshez minden lakás fürdőszobájában megfelelő villanykapcsolás lesz.³¹ Ezzel az épülettel valóban “megelőzték Pestet”, hiszen a Hajós által tervezett Boardinghouse szűk 10 évvel később, 1938-ban készül el.

Érdekes kérdés, hogy vajon miért Hajós Alfréd kapta meg ezt a megbízást, nagy a valószínűsége annak, hogy az izraelita közösség egy olyan építésszt szeretett volna választani, aki származásával is kapcsolódik hozzájuk, illetve elismert, vagy híres. Hajós esetében a hírnév az olimpiai győzelmével nem vonható kétségbe, egyúttal szakmai elismertsége sem volt vitatott, hiszen stadiontervével nemzetközi berkekben is szépen szerepelt³², de Boarding-house megépülése előtt 1930-ban készült el a már említett Margitszigeti uszoda is, amely teljes mértékben Hajós terve alapján épült meg.³³

Ennek tudatában nem csoda, hogy a pesti izraelita hitközségnek imponáló lehetett a munkássága és öfelé billent a mérleg nyelve. Úgy gondolom, hogy belső szavazás vagy célirányos döntés eredménye volt Hajós Alfréd, mint építész személye.

Az épület leírása

A telken az egyemeletes Quittner Zsigmond által tervezett egy emeletes épület volt, amely négy hálóteremből, négy tanteremből és több járulékos helyiségből állt, s területében megfelelt a Hajós Alfréd tervnek, így elképzelhető az is, hogy a már meglévő épület alapjait is felhasználták a tervezéskor.³⁴ Az épület 1937-ben készült el, ebben az évben már többféle újságban és napilapban megjelenik a hirdetése. Az Estben “modern appartement housban (szálloda bérház) azonnal beköltözhető, elsőrendű kivitelű egyszobás, legmodernebbül felszerelt komfortos lakások és garázsok kiadók” szlogennel hirdetik, az étterem üzemeltetését pedig maga az építésziroda hirdette a Pester Lloydban: “Andrássy-ut és Munkácsy-uca sarkán

³¹ Megelőztük Pestet. Az első szállodabérház (boardinghouse) Budán épül. Budai Napló, 1929 április 21.

³² Lauber Dezsővel közös stadiontervével az 1924-es szellemi olimpián második helyezettek lettek.

³³ Zeidler Miklós: Sportterek - A mi Budapestünk. Városháza Kiadó, Budapest, 2000.

³⁴ Gábor Eszter: Az Andrássy út körül. Osiris, Budapest Főváros Levéltára, 2010.

épülő, három uccára néző, nagy szálloda-bérház VENDÉGLŐJE BÉRBEADÓ. Tervek és felvilágosítás Hajós Alfréd építészmérnöknel (V., Báthory -ucca 5).”

1938-ban pedig a Tér és Forma folyóirat ad részletes leírást róla. Egyszerű külső kiképzés jellemzi, környezetébe harmonikusan illeszkedik, azonban tudni illik, hogy a környező épületekhez képest eltérő, jóval modernebb stílust követ, így nem hiába jelent meg a hirdetésben kétszer is a modern jelző. Hajósnak nagy kihívás volt a már meglévő környezetbe beépíteni egy olyan épületet, ami megfelel a kor divatjának, mégsem kirívó az azt körülvevő épületekhez képest és egyúttal kiszolgálja az oda érkező emberek igényeit. Hajós ezt úgy oldotta meg, hogy a bejárat, vagyis a főhomlokzat az épület déli oldalán van, tehát a Munkácsy Mihály utcára nyílik, így az Andrássy útra csak a rövidebb oldala és a sarka látszódik ki. Akkoriban – az 1963-as ráépítmény előtt³⁵ – magasságával sem rítt ki az épület. Az ekkori épület alagsorból, magASFöldszintből és két emeletből, illetve egy kisebb tető-emelet építményből áll.

Ha 1938-ban, a Boarding-house megnyitása után jártunk volna az épületnél, a Munkácsy Mihály utca felől megközelítve az épületet egy egyszerű, vertikális vas elemekből álló kerítéssel körbevett épületet találtuk volna, A kerítés már nem az eredeti, hanem egy sokkal szellősebb, hármass tagolású horizontális vascsövekből és gyűrűs díszítésű, gömb lezárású vertikális elemekből - hasonlóakból, mint amelyeket a kettes villamos vonalán láthatunk a rakparton -, illetve téglaoszlopokból álló kerítés, ami a bejáratnál átlósan és ívesen egészen a falig elhúzódik, ezzel parkolókat létrehozva, illetve a taxik bekanyarodását és az utazó vendégek felvételét megkönnyítését biztosítja. (1. kép) Ez is újdonság, a Tér és Formában közölt képeken (2. kép) még nem látjuk azt, hogy a kerítés nem a telek szélén húzódna végig. A kerítést feltehetőleg a 90-es évekbeli átalakítások alkalmával cserélhették le, nem az 1963-as átalakítás alkalmával, hiszen 1985-ben egy, ugyan más témájú fotó háttérében a még eredeti, egyszerűbb kerítést láthatjuk³⁶ (3. kép), de az eredeti állapotról tanuskodik egy 1956-ban készült fotó is. (4. kép) A bejáratot a kapun belépve az eredeti állapot szerint ultradurrit járóburkolaton közelíthettük volna meg (5. kép), amely a letisztultság jegyében egyenesen

³⁵1963-ban Kerekes István tervei szerint egy negyedik emelettel bővült az épület.

³⁶ Andrássy út (Népköztársaság útja) a Munkácsy Mihály utca kereszteződésénél. Bartunek Katalin ruhatervező iparművész által tervezett ruha. 1985, 194122, adományozó: Gábor Viktor, Fortepan.

követte az épület alaprajzának körvonalát. Ma a kerítésen kívüli részen macskaköves, mintás burkolatot láthatunk, amely egészen bejáratig tart.

Az eredeti terv alapján a három homlokzat (Andrássy útra, Munkácsy Mihály utcára és a Délibáb utcára néző) letisztult, szimmetrikus, egyszerű elemekből áll. A bejárat rész különálló egységet képez, s anyaghasználatában is eltér, ahol nem ablakok borítják, ott klinkertégla-burkolattal rendelkezik. Ez a téglaborítás végigfut az alagsor szintjén az Andrássy úti homlokzaton, illetve a főhomlokzaton végig, ahogyan a Alfréd-féle homlokzati rajzokon (6. kép), illetve a Tér és Formában megjelent képeken is jól látható, de ez ugyanúgy igaz a Délibáb utcai homlokzatra is.

A főhomlokzat két oldalán egy-egy félkörívben előrelépő saroktömböt láthatunk, melyeket szalagablakok világítanak meg, s a bejárat klinkertéglás részénél, ahol az egy-egy francia erkély volt, ott volt egy-egy szoba két oldalon, ez az emeleti osztottság a fotókról és az alaprajzokról is jól kiolvasható. Mai formájában ez másképp van, a bejárat egyik felén egy úgynevezett “business corner” (7. kép) található, mögötte egy nyitott tároló helyiséggel, amit jelenleg dekorációs célokra használnak, illetve itt tárolnak általános könyveket a vendégek számára. A másik oldalon van egy zárt tároló, illetve ettől balra nyílik a zárt kerthez egy üvegajtó, de itt már nem az egyenes ultradurit járófelülettel találkozunk, hanem terrakotta színű viakolorral, amely kacskaringósan van lehelyezve, pont úgy, hogy a kerti asztalok elférjenek. (8. kép) Az udvar Andrássy útra néző fele, illetve a Munkácsy Mihály utca felé néző részének jobb oldala tehát tavasztól-őszig az étterem által használt kerthelyiség, a vendégek a fák árnyékában és az Andrássy út forgatagának közelében fogyaszthatnak el egy kellemes ebédet, vacsorát, vagy akár egy pohár italt. Ha az Andrássy út felől nézzük az épületet, bal oldalán ma egy sátras nyárikonyha van, ahol nyáron grill ételekkel szolgálják ki a vendégeket.

Az ablakok kiosztása teljesen eltér az eredetiektől (9. kép) – hármassosztású ablakok láthatóak Hajós homlokzati tervein -, ugyanis az első három szinten ma egy teraszajtóból és egy közvetlenül mellette lévő ablakokból állnak az első három szinten. Ezek váltakozva jelennek meg, hol a bal oldalon, hol a jobb oldalon. Az új emelet, amelyet az 1963-as átépítéskor húztak rá az épületre, nem követi ezt az ablakkiosztást, a legfelsőbb emeleteken a Munkácsy útra néző homlokzaton négyes osztású ablakok és teraszajtó található, míg az Andrássy úti homlokzaton nyolcasosztású ablakok találhatóak, melynek célja az exkluzívabb kilátás lehetett

az Andrássy útra.³⁷ (10. kép) Ezzel szemben Hajós eredeti homlokzati tervein egységes hármasszítású ablakok és teraszajtók találhatók, de ha az egyes emeletek alaprajzait hasonlítjuk össze, akkor megállapíthatjuk azt, hogy a negyedik emelet követi a harmadik és a második emelet alaprajzát. (11. kép)

A bejáratnál kettős üvegajtót Hajós terve alapján egy lépcsőzetesen bélétes ajtónyíláson közelíthették meg a vendégek, amelytől jobbra egy lépcsősor vezetett az első emeletre, ahogyan a Tér és Forma képein látszik, (12. kép) azonban nem csak ez volt az egyetlen módja a felsőbb szintek elérésének, hanem a hallon áthaladva az épület közepén található felvonó is megkönnyítette az itt lakók mindennapjait, amely a Tér és Formában található képek alapján üvegborítású volt, a négyzetes üvegeket ezüst elemekkel erősítették egymáshoz, hasonlóképpen mint a bejáratnál. Ma már az egy nagyobb méretű lift helyén kettő kisebb található, amely még inkább ki tudja szolgálni a vendégek igényeit, teljes teltházkor ugyanis több mint 130 embert tud fogadni a létesítmény, jóval megnőtt a vendégforgalom. A kevés fotóról, amely rendelkezésünkre áll Hajós korából az épület belsejéről, leolvashatjuk, hogy a kor modernitását kívánja hangsúlyozni. Világosságot, s letisztultságot sugároz. Sajnos ez kevésbé jelenik meg mai berendezésében.

Ha a hall közepén állunk, és balra haladunk, akkor egy kissé ívelt lépcsősoron lefelé az éttermet találjuk. (13. kép) Az étterem helye már az 1930-as években is itt volt, ebből a szempontból nagy változást nem tapasztalhatunk. Ugyanez mondható el akkor, ha a hallból jobb oldalra indulunk, a férfi és a női vendégmosdók mellett egy lépcsőhöz érünk, amelyen ha lefelé megyünk, eljutunk egy vendégek által nem látogatható ajtóig, amely mögött a szolgálati irodák, raktárak, kazánház, takarító raktárak, mosoda és a dolgozói kábel találhatóak. Hajós eredeti tervén is az épület alagsori részének jobb oldalán vannak az irodák, így funkciójában nincs nagy változás, egy-két helyen módosultak az egyes szobákat felosztó falak helyei.

Az étterem részleteiben átalakításon ment keresztül. Az étterembe vezető lépcső kis ívet kapott az eredeti tervrajzhoz képest (14. kép, 15. kép). A Hajós-féle tervéhez viszonyítva ma már nagyobb vendégtér áll az étterem rendelkezésére, de ez abból is adódik, hogy a vendégmosdókat áttették a lépcső jobb oldalára, a "lekerekített sarkos részre", ahol a földszinten a liftek és a lépcsősor helyezkedik el - s számában is kevesebb, mint ami az eredeti

³⁷ Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a hatvanasévekben az épület pártszállóvá avanzsált, a szóbeszéd szerint Kádár János minden vasárnap este itt szállt meg, ugyanabban a lakosztályban, amely nagy valószínűséggel az Andrássy útra néző impozáns lakosztályok egyike lehetett.

Hajós terven volt. Ennek oka az, hogy az eredeti egykonyhás háznak az éttermi forgalma megkövetelte a nagyobb mosdómennyiséget, illetve ma már a lobbyból is megközelíthető egy másik férfi-és női vendégmosdó. Így tehát a mosdók - régi formájukban teljesen megszűntek, s az étterem tere teljesen megnyílt a lobbyig. Egy nagy, kissé áttetsző, de kissé tükröződő üvegfal választja el az éttermet a lobbytól. (16. kép) Az üvegfal előtt található a bárpult, illetve egy kisebb leválasztott helyiség, aminek csak adminisztratív funkciója van. A bárpulttól továbbhaladva tágas vendégtér tárul elénk, habár a mai állapotában nem találjuk a Hajós-féle tervek nyomait, sok átalakuláson ment keresztül s míg a kezdetekben az üzemeltető a szálloda irányításától független volt, több tulajdonos cserélt helyet, ma már a szálloda kezében van, így hamarosan ismételt belső átalakuláson fog átesni, a lobbyval és a recepcióval együtt - melynek tervezőjének személye még nem publikus, de annyit elárulhatok, hogy egy elismert belsőépítésről van szó. Erre az átalakításra még nem került sor, így az előző üzemeltető, tulajdonos stílusjegyei érezhetőek az étterem belsejében. Az étterem elhelyezése szerencsés abban a tekintetben, hogy a bejárata az Andrássy útra nyílik, azonban szuterén jellege miatt nehézkes a megvilágítása, s ehhez még a sötét berendezés is hozzáad. A Tér és Formában megjelent képek alapján az étterem fehér falai és mennyezeti kerekburájú lámpái a sötétséget ellensúlyozni próbálták, ehhez képest a mostani állapot sötétes, s kevésbé hívogató.

Láthatjuk, hogy a legtöbb változás az eredeti Hajós Alfréd féle tervhez képest a vendégeket először fogadó bejárat, illetve a hall környékén ment végbe. A ráépült harmadik és negyedik emelet követi az alatta lévő szintek térfelosztását. A Hajós-féle tervrajzokat és a mai állapot tervrajzait összehasonlítva a legszembevetőbb változás az, hogy az első emelet Délibáb utcai szárnyában lévő két szobából álló lakosztályából mára a mai igényeket kiszolgáló konferenciaterem lett, melyet szívesen használnak céges rendezvényekre, s akár két rendezvénynek is helyszínt tud adni a szálloda egyszerre, hiszen a nagy konferenciaterem egy hangszigetelt mobil-falegységgel ketté bontható. (17. kép, 18. kép) Ezen kívül a lépcsősor és a felvonó mellett jobbra és balra elhelyezkedő nyitott társalgóhelyiségek is megszűntek, mára már ezek is szobává alakultak, de a külső lekerekített forma mind a mai napig látható a belső térben is, habár a függönyök kissé takarják. (19. kép)

Eredetileg a földszinten nyolc darab egyszobás, két darab kétszoba hallos, az emeleteken tizenhárom-tizenhárom egyszobás és két-két kétszobás lakóegység volt, az épület összesen harmincnégy darab egyszobás és nyolc darab kétszobás egységet tartalmazott. A ráépítés miatt a szobák száma az épület mai beosztása szerint 68 szobára nőtt, de

összehasonlítva a régi és a jelenlegi alaprajzot, aligha találunk eltéréseket. A Hajós-féle tervrajz cselédszobái, amelyek az egyes szintek északi részén voltak megtalálhatóak, mára egyenértékű szobává váltak, a kétszobás, lekerekített formájú szobák ugyanúgy megmaradtak kétszobás apartmannak, azonban az első emeleti Délibáb utcánál lévő lakosztályból konferenciaterem lett.

Összegezve láthatjuk, hogy sok minden megváltozott a Hajós Alfréd tervezte épület és mai formája között. Az új emelet, a nyílászárók változása, s a belső tér átalakulása miatt egykor fénye megkopott, azonban a lekerekített sarokrészek még tükrözik Hajós modern, kései korszakát, s felidézik a hasonlóan kerek sarkakkal rendelkező Margitszigeti sportuszodát is. Egykori belső, art decos jellegét elvesztette, de ez a mostani igények kiszolgálása miatt van, és talán ez az oka annak, hogy eddig elkerülte a szakmai közönség érdeklődését. Manapság nem egy érdeklődő vendég kérdez rá az épület történetére, nem csak az épület bejáratánál található emléktáblák miatt. Egy olyan különleges épületről van szó, amelyet nem csak azért érdemes megjegyeznünk, mert stílusával kuriózunak számít környezetében, s nem is csak azért, mert az első olimpiakurát tervezte, hanem azért, mert egyrészt egy világosan megtervezett épület, amely korában nemzetközi figyelmet is kapott³⁸ és előremutat, az új építészeti formanyelv honosításának hű példája, s egyben különlegessége Hajós Alfréd építészeti munkásságának, annak a termékeny és közmegebecsülésnek örvendő építésznek és sportembernek, aki negyven éven át ontotta magából a jobbnál jobb stadionterveket, különböző stílusú homlokzatokkal, különböző helyszínekre. Sportépítésze s középületei, uszodái mellett egyedül ez az az épület, amely vendéglátói céllal épült. Az egykori Boarding-house mind a mai napig különleges részét képezi az Andrássy út környezetének, s ma is ugyanúgy fogadja az idelátogató vendégeket, külföldről és belföldről egyaránt.

³⁸ Bierbauer Virgil a Tér és Formában megjelenő írását átvéve a kor legelismertebb német építészeti lapjaiban is megjelent a Hajós-féle Boardinghouse, mint ékes példája a modern szállodatervezésnek.

KÉPJEGYZÉK

1. kép: *Munkácsy utcai homlokzat – Fotó Seidner, forrás: Tér és Forma, 1938.*
2. kép: Az egykori Boarding-house, mai Mamaison Hotel Andrassy bejárata.
3. kép: Andrassy út (Népköztársaság útja) a Munkácsy Mihály utca kereszteződésénél. Bartunek Katalin ruhatervező iparművész által tervezett ruha. 1985, 194122, adományozó: Gábor Viktor, Fortepan.
4. kép: 1956 Budapest, VI ker.. Munkácsy Mihály utca--sétáló bölcsisek Fotó_ Sárkány Armand-- Magyar Rendőr fotóarchívum 002985
5. kép: Ultradurit járdaburkolat, Szállította: Nagybatony-Ujlaki Egyesült Iparművek R.-T., forrás: Tér és Forma.
6. kép: Hajós Alfréd homlokzati terve, Budapest Főváros Levéltára, XV.17.d.329.
7. kép: „Business-corner”
8. kép: Kijárat a kerthez a Munkácsy Mihály utca felől.
9. kép: A Munkácsy Mihály utcai homlokzat napjainkban.
10. kép: Az Andrassy útra néző homlokzat napjainkban.
11. kép: A 4. emelet felmérési rajza, amely tükrözi jelenlegi állapotát is.
12. kép: Fotók a hallról, forrás: Tér és Forma.
13. kép: Az étterem mai képe.
14. kép: Az eredeti földszinti alaprajz, 1938-ból, forrás: Tér és Forma.
15. kép: A földszint felmérési rajza, amely tükrözi mostani állapotát.
16. kép: Lobby, balra az említett üvegfallal.
17. kép: Az első emelet felmérési rajza, mely tükrözi az épület mai állapotát.
18. kép: Az első emelet eredeti tervrajza, Tér és forma.
19. kép: „Classic szobatípus”

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bierbauer Virgil: Boarding house Budapest. In: Tér és Forma, 11. évfolyam, 6. szám, 1938.
- Bodó Péter: Az első magyar olimpiai bajnokról neves építész lett – 145 éve született Hajós Alfréd. Pestbuda.hu
- Dobrossy István: A Borsodmegyei Takarékpénztár épülete. Miskolc írásban és képekben 8. Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár; Miskolc: Miskolci Idegenforgalmi és Kulturális Iroda. 2001. 32–36.
- Fehér Márta: Hajós Alfréd is tervezett egy épületet Szabadkának!, Szabadkai Napló, LXXV. évf. 25. szám, 2022.
- Ferkai András: Modern házak és lakóik. A napraforgó utcai kislakásos mintatelep története. Terc, 2019.
- Flier Gergely: Pünkösdi napján leltek gyógyvízre a mai Pünkösdfürdő területén, Pestbuda.hu, 2021.
- Hajós Alfréd: Így lettem olimpiai bajnok, Sport Lap- És Könyvkiadó, 1956.
- Pamer Nóra: Magyar építészet a két világháború között. Terc Kiadó, 2001.
- Pleskovics Viola (szerk.): Aranybika Szálló: a Napur Architect győztes pályaműve. Építészforum.hu, 2022.10.06.
- Pecsők László: Hajós Alfréd az olimpián túl. Levétári Mozaikok, 2021/10. (37. szám)
- Zeidler Miklós: A Nemzeti Stadiontól a Népstadionig. In: Tanulmányok Budapest Múltjából 26. 1997.
- Millisits Máté: 136 éve született a zsinati székházat tervező olimpiai bajnok, reformatus.hu, 2014. február 03.
- Millisits Máté: Az Országház előtti Duna-szakaszon tanult meg úszni Hajós Alfréd, hazánk első olimpiai bajnoka. pestbuda.hu, 2021. április 13.

KÉPEK

Munkácsy-utcai homlokzat — Fotó: Seidner

1. kép: Munkácsy utcai homlokzat – Fotó Seidner, forrás: Tér és Forma, 1938.

2. kép: Az egykori Boarding-house, mai Mamaison Hotel Andrassy bejárata.

3. kép: Andrásy út (Népköztársaság útja) a Munkácsy Mihály utca kereszteződésénél.
Bartunek Katalin ruhatervező iparművész által tervezett ruha. 1985, 194122, adományozó:
Gábor Viktor, Fortepan.

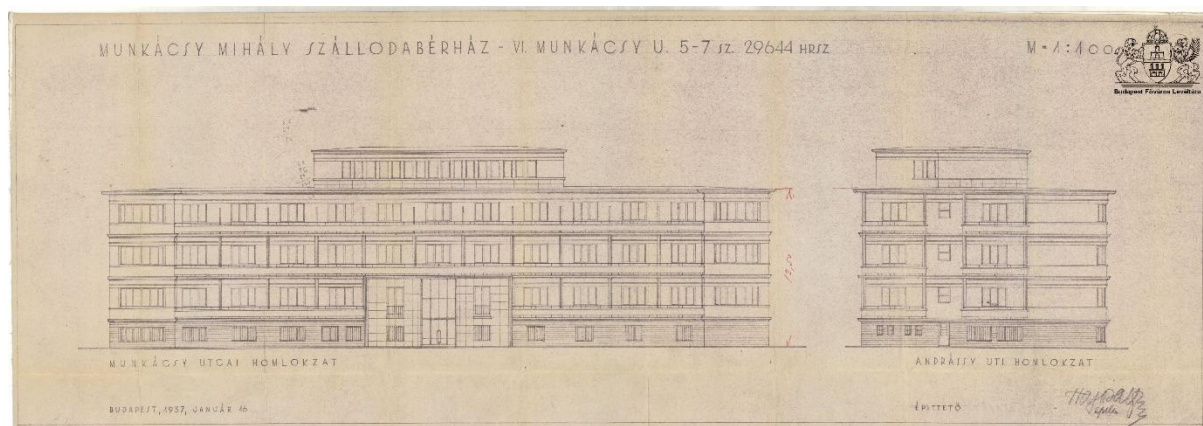

4. kép: 1956 Budapest, VI ker.. Munkácsy Mihály utca--sétáló bölcsiszek Fotó_ Sárkány Armand-- Magyar Rendőr fotóarchívum 002985

Ultradurit járdaburkolat. Szállította: Nagybátony-Ujlaki Egyesült Iparművek R.-T.

5. kép: Ultradurit járdaburkolat, Szállította: Nagybátony-Ujlaki Egyesült Iparművek R.-T.,
forrás: Tér és Forma.

6. kép: Hajós Alfréd homlokzati terve, Budapest Főváros Levéltára, XV.17.d.329.

7. kép: „Business-corner”

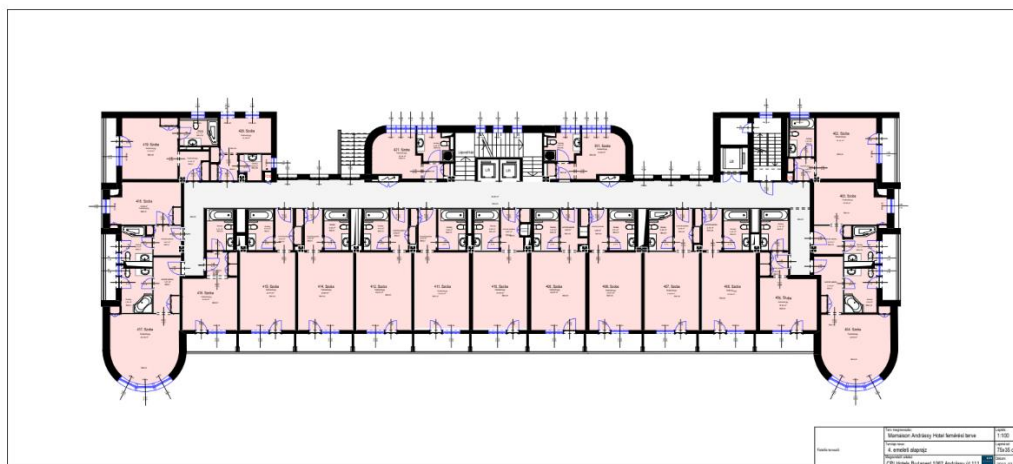
8. kép: Kijárat a kerthez a Munkácsy Mihály utca felől.

9. kép: A Munkácsy Mihály utcai homlokzat napjainkban.

10. kép: Az Andrássy útra néző homlokzat napjainkban.

11. kép: A 4. emelet felmérési rajza, amely tükrözi jelenlegi állapotát is.

A Boarding House hallja —
Halle in dem Boarding-
Hause in Budapest — Arch.:
A. Hajós — Kivitelezte:
Kosály Ödön építész-mérnök,
építőmester — Festés, má-
zolás, tapélázás: Hantos
Testvérek — Fotó: Seidner

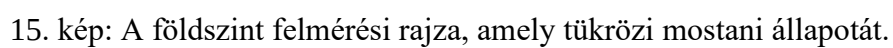
12. kép: Fotók a hallról, forrás: Tér és Forma.

13. kép: Az étterem mai képe.

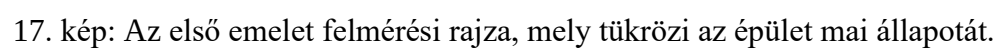

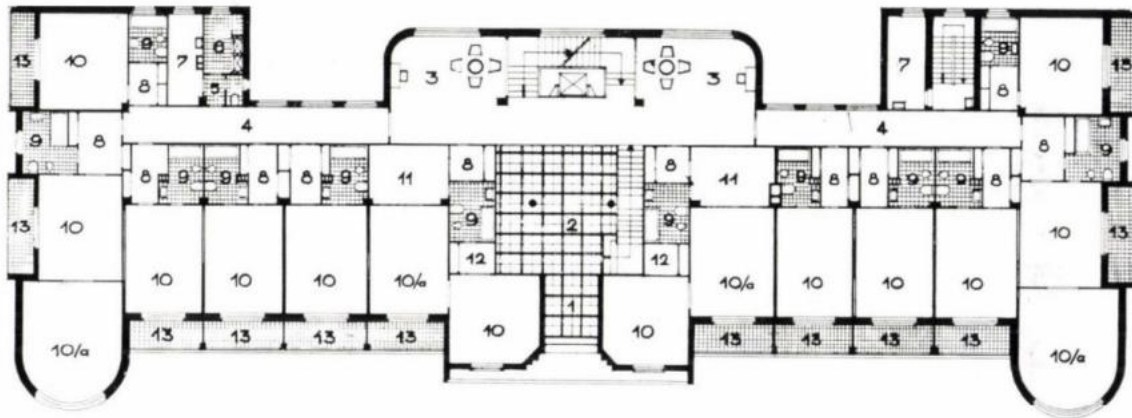
14. kép: Az eredeti földszinti alaprajz, 1938-ból, forrás: Tér és Forma.

16. kép: Lobby, balra az említett üvegfallal.

18. kép: Az első emelet eredeti tervrajza, Tér és forma.

19. kép: „Classic szobatípus”